

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΑΚΗΣ
ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

**ΤΟ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΕΡΓΟ
ΣΤΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ
ΚΑΙ ΘΡΑΚΗ
5, 1991**

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1994

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Στέλλα ΔΡΟΥΓΟΥ, Βεργίνα. Το ιερό της Μητέρας των Θεών, 1991	1
Χρυσούλα ΣΑΑΤΣΟΓΛΟΥ-ΠΑΛΙΑΔΕΛΗ, Βεργίνα 1991. Ανασκαφή στο ιερό της Εύκλειας	9
Αγγελική ΚΟΤΤΑΡΙΔΟΥ, Βεργίνα 1991. Τοπογραφικές έρευνες στην ευρύτερη περιοχή και ανασκαφή στο νεκροταφείο των Αιγών	23
Μαρία ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ, Ανασκαφή στην Κυψέλη Ημαθίας	31
Βικτώρια ΑΛΛΑΜΑΝΗ-ΣΟΥΡΗ, Τιμητικές επιγραφές από την αρχαία Βέροια	39
Νικόλαος ΜΟΥΤΣΟΠΟΥΛΟΣ, Η βασιλική των Αγίων Αποστόλων στη λίμνη της Μικρής Πρέσπας	49
Πολυξένη ΑΔΑΜ-ΒΕΛΕΝΗ, Πέτρες 1991. Τρία νέα ευρήματα	71
Μαρία ΔΙΔΙΜΠΑΚΗ-ΑΚΑΜΑΤΗ, Ανασκαφική έρευνα στην περιοχή του Καναλιού της Πέλλας κατά την περίοδο 1988-1991	83
Παύλος ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, Δυτικομακεδονικά ευχαριστήρια στο Δία Ύψιστο	97
Παναγιώτης ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, Οι νεολιθικές έρευνες στην πόλη και την επαρχία Γιαννιτσών κατά το 1991	111
Αναστασία ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, Νεκροταφείο της Εποχής Σιδήρου στην Αγροσυκιά Γιαννιτσών	127
Δημήτριος ΠΑΝΤΕΡΜΑΛΗΣ, Ανασκαφή Δίου	137
Σεμέλη ΠΙΝΓΙΑΤΟΓΛΟΥ, Το ιερό της Δήμητρας στο Δίον. Ανασκαφή 1991	145
Γεώργιος ΚΑΡΑΔΕΔΟΣ, Τελευταία στοιχεία για τη σκηνή του ελληνιστικού θεάτρου του Δίου	157
Ματθαίος ΜΠΕΣΙΟΣ, Ανασκαφικές έρευνες στη Βόρεια Πιερία	171
Ευτέρπη ΜΑΡΚΗ, Ανασκαφή βυζαντινού πανδοχείου στην Πύδνα	179
Κώστας ΣΟΥΡΕΦ, Τούμπα Θεσσαλονίκης: ανασκαφικές έρευνες στην τράπεζα κατά το 1991	191
Στέλιος ΑΝΔΡΕΟΥ - Κώστας ΚΩΤΣΑΚΗΣ, Η ανασκαφή στην τούμπα Θεσσαλονίκης το 1991	209

Πολυξένη ΑΔΑΜ-ΒΕΛΕΝΗ - Κυριάκος ΚΩΝΣΤΑΝΤΟΥΛΑΣ, Ρωμαϊκοί τάφοι σε τμήμα του δυτικού νεκροταφείου Θεσσαλονίκης στην οδό Λαγκαδά	221
Μιχάλης ΤΙΒΕΡΙΟΣ, Αρχαιολογικές έρευνες στη διπλή τράπεζα της Αγχιάλου (Σίνδος) κατά το 1991	235
Γεώργιος ΒΕΛΕΝΗΣ - Ιουλία ΒΟΚΟΤΟΠΟΥΛΟΥ - Δημήτρης ΚΥΡΙΑΚΟΥ Ζάχι Αλ ΣΑΑΓΙΑΧ, Πρόγραμμα Αρχαίας Αγοράς Θεσσαλονίκης	247
Δέσποινα ΜΑΚΡΟΠΟΥΛΟΥ, Δυτικό νεκροταφείο Θεσσαλονίκης 1991: αρχαιολογικές έρευνες στην οδό Λαγκαδά	257
Δημήτρης ΝΑΛΠΑΝΤΗΣ, Θεσσαλονίκης υδρευτικά	271
Θεοχάρης ΠΑΖΑΡΑΣ - Αικατερίνη ΤΣΑΝΑΝΑ, Ανασκαφικές έρευνες στη Βεριά Ν. Συλλάτων (1991)	289
Ιουλία ΒΟΚΟΤΟΠΟΥΛΟΥ, Ποσειδί 1991	303
Κώστας ΣΙΣΜΑΝΙΔΗΣ, Ανασκαφές στην αρχαία Σκιώνη και στα αρχαία Στάγαιρα κατά το 1991	319
Jill CARINGTON-SMITH, Τρεις κάνθαροι και ένας κρατήρας από τη θέση Κούκος Συκιάς	335
Κατερίνα ΠΕΡΙΣΤΕΡΗ, Α' Ανασκαφική έρευνα στην Καλή Βρύση Δράμας ..	349
Κοσμάς ΤΟΥΛΟΥΜΗΣ - Κατερίνα ΠΕΡΙΣΤΕΡΗ, Ανασκαφή στον Αρχαδικό Δράμας 1991: προκαταρκτικές παρατηρήσεις για την οργάνωση και τη χρήση του χώρου με βάση τη διάκριση εσωτερικών και εξωτερικών χώρων	359
Ιωάννα ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΥ - Arture VARGAS-ESCOBAR, Ανασκαφή Αρχαδικού 1991: πρόταση προσέγγισης ενός ανασκαφικού προβλήματος με παράδειγμα τις πασσαλότρυπες	371
Σταυρούλα ΔΑΔΑΚΗ - Christophe GIROS, Αρχαιολογικός χάρτης Θάσου. Βυζαντινοί χρόνοι	383
Ευτυχία ΚΟΥΡΚΟΥΤΙΔΟΥ-ΝΙΚΟΛΑΪΔΟΥ, Η θέση του διακονικού στη βασιλική του Μουσείου Φιλίππων	399
Γεώργιος ΓΟΥΝΑΡΗΣ - Γεώργιος ΒΕΛΕΝΗΣ, Πανεπιστημιακή ανασκαφή Φιλίππων 1991	409
Νίκος ΕΥΣΤΡΑΤΙΟΥ, Νεότερες ενδείξεις για την προϊστορική εγκατάσταση στη Θράκη	425
Διαμαντής ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΣ, Ο ταφικός τύμβος της Τραϊανούπολης	439

Ντίνια ΚΑΛΛΙΝΤΖΗ, Αρχαιολογικές εργασίες της ΙΘ' Εφορείας στα Άβδη- ρα κατά το 1991	455
Τζένη ΤΣΑΤΣΟΠΟΥΛΟΥ, Ανασκαφή Μεσημβρίας Ν. Έβρου 1991	471
Ηλέκτρα ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ-ΧΑΤΖΗΠΟΛΥΧΡΟΝΗ, Ανασκαφικές έρευνες στο Ληνό Ν. Ροδόπης	477
Θεολόγος ΑΛΙΠΡΑΝΤΗΣ, Ανασκαφή στον Άγιο Χαράλαμπο Μαρώνας ..	489
Σοφία ΔΟΥΚΑΤΑ, Ευρήματα παλαιοχριστιανικής και βυζαντινής περιόδου στην Παληόχωρα Μαρώνας	497
Robert OUSTERHOUT - Αθανάσιος ΓΟΥΡΙΔΗΣ, Ένα βυζαντινό κτίριο δί- πλα στον Άγιο Αθανάσιο Διδυμοτείχου	515
Ευρυδίκη ΓΕΩΡΓΑΝΤΕΛΗ, Εκκλησιαστική φώλλα από το Διδυμότειχο	527

A. ΚΟΤΤΑΡΙΔΟΥ

ΒΕΡΓΙΝΑ 1991. ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΕΡΕΥΝΕΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΥΤΕΡΗ ΠΕΡΙΟΧΗ ΚΑΙ ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΣΤΟ ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΟ ΤΩΝ ΑΙΓΩΝ

Στα πλαίσια της προσπάθειας για τη θεσμοθέτηση ζωνών προστασίας του αρχαιολογικού χώρου Βεργίνας η ΙΖ' ΕΠΚΑ άρχισε φέτος εκτεταμένες επιφανειακές έρευνες στην ευρύτερη περιοχή των Κοινοτήτων Βεργίνας και Παλατιτσίων και στο γειτονικό ορεινό όγκο των Πιερίων. Οι έρευνες αυτές, μολονότι ουσιαστικά βρίσκονται ακόμη στην αρχή τους και διεξάγονται με πολύ περιορισμένα οικονομικά μέσα, έφεραν ήδη πλούσιους καρπούς.

Θα περιοριστούμε εδώ στην αναφορά του εντοπισμού, σε σχετικά μικρή απόσταση από το γνωστό νεκροταφείο των τύμβων της Βεργίνας, τριών νεκροταφείων της Πρώιμης Εποχής του Σιδήρου που μαρτυρούν τη μεγάλη πληθυσμιακή πυκνότητα και τη σημασία της περιοχής των Αιγών στα χρόνια αυτά. Το πιο απομακρυσμένο βρίσκεται περίπου 7 χλμ. νοτιοανατολικά από τις Αιγές, στα Πιέρια, στο ύψωμα Κούκος, κοντά στο χωριό Συκιά. Από τη θέση αυτή έχουμε ως τώρα μόνον επιφανειακά ευρήματα, μια μπρούντζινη οχτώσχημη πόρπη, ένα περιάπτο και κεραμική. Ένα δεύτερο εντοπίστηκε σε ένα φαλακρό ύψωμα, στη θέση Ρόβια, περίπου 3 χλμ. νοτιοδυτικά της Βεργίνας και ένα τρίτο στις όχθες του Αλιάχμονα, όχι μακριά από μια τούμπα της πρώιμης χαλκοκρατίας, περίπου 2,5 χλμ. βορειότερα από τη γνωστή νεκρόπολη. Η μετατόπιση της κοίτης του ποταμού τα τελευταία χρόνια είχε καταστρεπτικές συνέπειες για το νεκροταφείο που είναι επιτακτική ανάγκη να ερευνηθεί στο άμεσο μέλλον, πριν ολοκληρωθεί η καταστροφή του και χαθούν οριστικά πολύτιμα στοιχεία.

Στο σημείο αυτό ερευνήθηκε συστηματικά μια ταφή που είχαν εν μέρει αποκαλύψει τα νερά του ποταμού. Η ταφή ήταν προσανατολισμένη κατά τον άξονα Α-Δ και ο νεκρός, τα οστά του οποίου αντίθετα με ότι συμβαίνει στο νεκροταφείο των τύμβων της Βεργίνας είχαν διατηρηθεί, ήταν τοποθετημένος εκτάδην με το κεφάλι προς τη δύση. Τα μόνα κτερίσματα που βρέθηκαν, ήταν τρία χειροποίητα πήλινα αγγεία, χαρακτηριστικά για την εποχή, ενώ η παντελής έλλειψη κοσμημάτων επιτρέπει την υπόθεση ότι πρόκειται μάλλον για αντρική ταφή.

Το Μάιο του 1991 άρχισαν οι εργασίες κατασκευής του κτιρίου-στεγάστρου των βασιλικών τάφων της Μεγάλης Τούμπας και η ΙΖ' ΕΠΚΑ ανέλαβε τη διενέργεια της σωστικής ανασκαφής στην περιοχή. Ως τώρα ανασκάφτηκε ο χώρος στα ανατολικά και νοτιοανατολικά των βασιλικών τάφων, αλλά η έρευνα συνεχίζεται και πρόκειται να επεκταθεί και άλλο προς τα ανατολικά, κατά μήκος του δρόμου που οδηγούσε στη Μεγάλη Τούμπα, όπου έχουμε για πρώτη φορά την ευκαιρία να

μελετήσουμε συστηματικά ένα τμήμα του ύστερου κλασικού και ελληνοιστικού νεκροταφείου, που το μεγαλύτερο μέρος του βρίσκεται δυστυχώς, όπως όλα δείχνουν, κάτω από το σημερινό οικισμό.

Το 1991 ανασκάφτηκαν συνολικά 20 ταφές. Μια από αυτές μπορεί να χρονολογηθεί στον 5ο, οχτώ στον 4ο και έξι στο 2ο αι. π.Χ., ενώ οι υπόλοιπες πέντε δεν μπορούν να χρονολογηθούν με βεβαιότητα, φαίνεται όμως ότι μάλλον ανήκουν στην τελευταία ομάδα. Τρεις από τους τάφους ήταν κεραμοσκεπείς, επτά πλινθόχτιστοι και εννέα λακκοειδείς. Υπήρχε ακόμη και ένας εγχυτρισμός.

Καύση παρατηρήθηκε μόνο σε δύο περιπτώσεις, στον εγχυτρισμό που χρονολογείται στο πρώτο μισό του 2ου αι. π.Χ. και σε ένα λακκοειδή τάφο του τελευταίου τρίτου του 4ου αι. π.Χ., όπου ο νεκρός ξαπλωμένος σε ένα ξύλινο φορείο ή σε μια ξύλινη σαρκοφάγο κάηκε μέσα στον ίδιο τον ταφικό λάκκο. Στις περισσότερες περιπτώσεις, ακόμη και σε έναν από τους κεραμοσκεπείς, διαπιστώθηκε η χρήση ξύλινου φορείου ή σαρκοφάγου από το ίδιο υλικό. Οι περισσότεροι νεκροί που είναι δυνατό να διαπιστωθεί το φύλο τους ήταν άντρες, δύο ήταν γυναίκες και τρία παιδιά, από τα οποία το ένα ήταν βρέφος απροσδιόριστου φύλλου, το δεύτερο κορίτσι και το τρίτο μάλλον αγόρι. Χαρακτηριστικό είναι ότι όλες οι ταφές, όπως και εκείνες που είχαν βρεθεί παλιότερα στην περιοχή της Μεγάλης Τούμπας, με μια μόνον εξαίρεση, είναι προσανατολισμένες κατά τον άξονα Α-Δ και, όπως συμβαίνει και στα νεκροταφεία της Σίνδου, της Πιερίας, του Ανθεμούντος, αλλά και στις υστεροαρχαϊκές ταφές των Αιγών, οι γυναίκες είναι τοποθετημένες με το κεφάλι στην ανατολή και οι άντρες αντίθετα. Το έθιμο αυτό που παρουσιάζεται από την πρώιμη αρχαϊκή εποχή και συνεχίζεται ως τα υστεροελληνιστικά χρόνια, εφαρμόζεται με αξιοσημείωτη επιμονή και ανεξάρτητα από την κοινωνική τάξη του νεκρού και θα μπορούσε ενδεχομένως να αποτελέσει ένα κριτήριο για την εξαγωγή κάποιων ιστορικών συμπερασμάτων.

Η έλλειψη ιδιαίτερα πλούσιων κτερισμάτων μαρτυρεί ότι πρόκειται για ταφές απλών πολιτών. Ωστόσο τέσσερις από τους τάφους ήταν συλημένοι και μάλιστα επάνω σε ένα συλημένο τάφο του 4ου αι. π.Χ. διαπιστώθηκε η ύπαρξη ενός εναγισμού του 2ου αι. π.Χ. που προσδιορίζει και το *terminus ante quem* της διαρπαγής.

Ο παλιότερος τάφος του συνόλου είναι πλινθόχτιστος και όπως βεβαιώνουν τα υπολείμματα περιδεραιίου με χάντρες από γαλάζια υαλόμαζα ανήκε σε γυναίκα ή νεαρή κοπέλα. Εξαιτίας δύο ειδωλίων, ενός ματιοφόρου άντρα που θυμίζει καρικατούρα και ενός μισογονατισμένου παιδιού με πύλο, τύπου πολύ συνηθισμένου στο δεύτερο μισό του 5ου αι. π.Χ.¹, που βρέθηκαν εδώ, η ταφή φαίνεται να έγινε πριν το 400 π.Χ. και μαζί με μια ταφή του 7ου αι. π.Χ. που είχε ανασκαφτεί το 1978, αποτελούν τα παλιότερα γνωστά ίχνη ανθρώπινης δραστηριότητας στο χώρο της Μεγάλης Τούμπας της Βεργίνας.

Από τους οχτώ τάφους του 4ου αιώνα κανείς δεν μπορεί να χρονολογηθεί πριν από το τελευταίο τρίτου του, γεγονός που σημαίνει ότι οι ταφές αυτές έγιναν πριν από τον ενταφιασμό του Φιλίππου Β' και της νεκρής του κιβωτιόσχημου τάφου με

1. R. A. Higgins, *Catalogue of the Terracottas in the British Museum*, 1954, Nr. 257-260, 372, 568, 835-837 κτλ. H. Goldman - F. Jones, *Hesperia* 11 (1942) 386, 389, 385 κ.ε.

την τοιχογραφία της αρπαγής της Περσεφόνης, αλλά πριν από την κατασκευή της Μεγάλης Τούμπας που εν μέρει τους επικάλυπτε. Αντίθετα, όταν έγιναν οι υστερο-ελληνιστικές ταφές του 2ου αι. π.Χ., η Μεγάλη Τούμπα δέσποζε ήδη με τον όγκο της στο χώρο και η θέση τους μας δίνει τα αρχικά της όρια.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει μια συστάδα τάφων του 4ου αιώνα που βρισκόταν στα όρια της Μεγάλης Τούμπας και εν μέρει καλύπτονταν από αυτή, οι οποίοι ανήκουν πιθανότατα στην ίδια οικογένεια και ίσως σχετίζονται με κάποιες από τις επιτύμβιες στήλες που βρέθηκαν στην επίχωση της Τούμπας. Από τους τάφους αυτούς τρεις ανήκαν σε άντρες και ένας σε ένα μικρό κορίτσι. Η ταφή του κοριτσιού ήταν κτερισμένη με χρυσά σκουλαρίκια, ειδώλια, ένα επίχρυσο στεφάνι μυρτιάς και έναν πήλινο μελαμβραφή κάρναρο. Σε έναν από τους αντρικούς τάφους υπήρχε μόνον ένας δίωτος σκύφος, οι άλλοι δύο όμως ήταν πλουσιότεροι. Ο ένας περιείχε μια οινοχόη, ένα σκύφο, ένα ληκύθιο, μια αγνύθα και δύο χάλκινα νομίσματα, ένα του Φιλίππου Β' και ένα του Αλεξάνδρου Γ' και ο άλλος ένα επίχρυσο στεφάνι μυρτιάς, όπλα, ένα σπαθί και μια λόγχη, μια στλεγγίδα, μετάλλινες πυξίδες και αρκετά πήλινα αγγεία, ανάμεσα στα οποία και μια ερυθρόμορφη αττική πελίκη τύπου Kertsch που χρονολογείται στα 330-320 π.Χ. Μια παρόμοια πελίκη με παράσταση Αμαζόνας, γρύπα και κεφαλής αλόγου που χρονολογείται στην ίδια δεκαετία με την προηγούμενη² και ανήκει, όπως και εκείνη, στην ίδια ομάδα με πελίκες που βρέθηκαν στην επίχωση της Μεγάλης Τούμπας και προέρχονταν από καταστρεμμένους τάφους, βρέθηκε και στην ταφή-καύση που όπως δείχνει η σιδερένια λόγχη ανήκε σε έναν πολεμιστή.

Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός, ότι για την πλουσιότερη ταφή της συστάδας του 4ου αιώνα, που μνημονεύτηκε τελευταία, είχε ανοιχτεί ένας ευρύχωρος λάκκος στα δυτικά του οποίου είχε αφεθεί ένα σκαλοπάτι πλάτους 0,50 μ., συνήθεια που παρατηρείται και στους μεγάλους λακκοειδείς τάφους του 5ου αι. π.Χ. που ερευνήθηκαν στην περιοχή του τάφου με το θρόνο³. Δίπλα από το σκαλοπάτι ήταν τοποθετημένη η ξύλινη σαρκοφάγος, ελάχιστα ίχνη από την οποία διακρίνονταν στο χώμα κατά την ανασκαφή.

Τυπικά κτερίσματα των ταφών του 4ου αι. π.Χ. αποτελούν τα όπλα, κυρίως οι λόγχες, οι στλεγγίδες και τα πήλινα αγγεία, ληκύθια, κάρναροι, σκύφοι και σκυφίδια, πινάκια, οινοχόες και πελίκες. Γενικά μπορεί κανείς να διακρίνει δύο τύπους αγγείων, εκείνα με το στιλπνό μαύρο γάνωμα και τον καθαρό πορτοκαλοκόκκινο πηλό, που είναι προφανώς εισαγμένα από την Αττική, και εκείνα με το θαμπό γκριζωπό γάνωμα και το γκρι όχι εντελώς καθαρό πηλό, που είναι ντόπιες απομιμήσεις των πρώτων. Χαρακτηριστική για τις ταφές του 4ου αιώνα είναι η προσπάθεια να δοθεί η εντύπωση μιας κάποιας πολυτέλειας με τη χρήση μπρούντζινων επίχρυσων νεκρικών στεφανιών και πήλινων επίσης επίχρυσων χαντρών (Ειχ. 1, 2).

Οι ταφές του 2ου αι. π.Χ. είναι γενικά φτωχότερες. Μερικές από αυτές ήταν εντελώς ακτέριστες. Σε μια ταφή ο νεκρός κρατούσε μόνο ένα μαχαίρι στο δεξί του χέρι, σε μια άλλη είχε μια μολυβένια πυξίδα. Μια τρίτη μερικά διαταραγμένη ταφή

2. K. Schefold, Kertscher Vasen, 1929, 132 κ.ε.

3. Α. Κοτταρίδου, ΑΕΜΘ 3, 1989, 1-11.

ήταν κτερισμένη με ένα μακεδονικό αμφορέα και με έναν αρυτήρα, μέσα στον οποίο υπήρχε ένα λυχνάρι. Ενδιαφέρον παρουσιάζει μια ταφή στην οποία βρέθηκε ένα νόμισμα Θεσσαλονίκης, που βοηθά στη χρονολόγηση του συνόλου στις πρώτες δεκαετίες του 2ου αι. π.Χ. Το νόμισμα βρισκόταν μέσα σε ένα σκυφίδιο, που φαίνεται να κρατά ο νεκρός στο χέρι του. Σφηνωμένη ανάμεσα στα οστά του θώρακα του νεκρού βρέθηκε η αιχμή ενός βέλους που μαρτυρεί ότι πρόκειται για κάποιον «βιαιοθάνατο», ένα θύμα των συγκρούσεων που ήταν τόσο συχνές τα ταραγμένα εκείνα χρόνια. Η πλουσιότερη ταφή της ομάδας αυτής ανήκε σε μια γυναίκα που φορούσε ένα ασημένιο σκουλαρίκι, ένα περιδέριο από γυάλινες χάντρες και ένα σιδερένιο δαχτυλίδι. Στον τάφο υπήρχαν ακόμη ένας μακεδονικός αμφορέας, μια πυξίδα χωρίς πώμα και ένα μυροδοχείο.

Στις κτερισμένες ταφές αυτής της ομάδας παρατηρείται συγχέντρωση των αγγείων στην περιοχή της κεφαλής του νεκρού. Ένα κτέρισμα που χρησιμοποιήθηκε στις πιο πολλές περιπτώσεις είναι οι αβαφείς μακεδονικοί αμφορείς. Αρυτήρες βρέθηκαν στις αντρικές ταφές, όχι όμως και σε κείνη που σίγουρα ανήκει σε γυναίκα, ενώ το αντίθετο φαίνεται να συμβαίνει όσον αφορά στις πυξίδες και στα μυροδοχεία, ωστόσο το δείγμα είναι ακόμη πολύ μικρό για να βγάλει κανείς γενικά συμπεράσματα. Σκυφίδια υπήρχαν σε όλες τις κτερισμένες ταφές, ενώ χύτρες βρέθηκαν στον εναγισμό και φυσικά στον εγχυτρισμό. Ένα κόσμημα που φαίνεται να χρησιμοποιείται ανεξάρτητα από το φύλο του νεκρού είναι τα σιδερένια δαχτυλίδια, ενώ σε μια περίπτωση βρέθηκε και ένα χάλκινο με παράσταση Αθηνάς που κάνει σπονδή μπροστά σε μια ερμαϊκή στήλη (Εικ. 3, 4).

Στα πλαίσια των εργασιών του κτιρίου προστασίας των βασιλικών τάφων ανασκάφθηκε συστηματικά και ο δρόμος του καταστρεμμένου μακεδονικού τάφου με την αβαθή στοά με τους ελεύθερους κίονες στην πρόσοψη (τάφος IV)⁴. Ο δρόμος, που σε απόσταση περίπου 5,5 μ. από την πρόσοψη του μνημείου ανηφορίζει πολύ απότομα, εκτείνεται σε συνολικό μήκος περίπου 7-7,5 μ. Όπως και στην περίπτωση του μακεδονικού τάφου με το θρόνο, τα τοιχώματά του ήταν επιχρισμένα με λευκό πηλοκονίαμα. Η διαμόρφωση αυτή που έφτανε ως το ύψος του γείσου περίπου και εκτεινόταν σε μήκος 5 μ. περίπου από την πρόσοψη, σώζεται μόνο στο ανατολικό τοίχωμα. Το δυτικό είχε καταπέσει στην αρχαιότητα, πιθανότατα όταν καταστράφηκε το μνημείο. Με την καταστροφή και τη λιθορυχία του τάφου σχετίζεται προφανώς και η διαταραχή που διαπιστώθηκε στη στρωματογραφία των επιχώσεων του δρόμου, κυρίως στη δυτική πλευρά του. Εξαιτίας αυτού του γεγονότος, ένα νόμισμα των μέσων του 4ου αιώνα (κοπή της πόλης των Φιλίππων) που βρέθηκε κοντά στον ακραίο δυτικό κίονα της πρόσοψης, αρκετά χαμηλά, κοντά στη βάση του (περίπου 0,40 μ. από το επίπεδο έδρασης του κίονα), δεν μπορεί να θεωρηθεί στοιχείο ενδεικτικό για τη χρονολόγηση του μνημείου. Προς την κατεύθυνση αυτή πολύ περισσότερο βοηθά ένα άλλο εύρημα. Μια πυρά που βρέθηκε δίπλα στη νοτιοανατολική γωνία του τάφου στο ύψος περίπου του γείσου του, επάνω στο φυσικό έδαφος, στο οποίο είχε ανοιχτεί και ο λάκκος του τάφου. Η πυρά αυτή, όπως έδειχνε το χρώμα

4. Μ. Ανδρόνικος, Βεργίνα, Οι βασιλικοί τάφοι, 1984, 83.

και η υφή του χώματος που αποτελούσε το υπόστρωμά της, είχε γίνει επί τόπου. Ο πυρήνας της που είχε διάμετρο περίπου 1,50 μ. και ύψος επιχώσεων περίπου 0,50 μ. φαινόταν σχεδόν αδιατάρακτος. Και εκτός από τα υπολείμματα των απανθρακωμένων ξύλων και της στάχτης περιείχε αρκετά κομμάτια αγγείων, ένα νόμισμα του βασιλιά Αντιγόνου και συσσωρευμένα πολλά κομμάτια καμένων πήλινων ειδωλίων. Ανάλογα θραύσματα ειδωλίων είχαν βρεθεί κατά την ανασκαφή των επιχώσεων του τάφου το 1980 και φέτος βρέθηκαν μερικά διάσπαρτα στην επίχωση του δρόμου, ενώ μερικά άλλα ήταν διασκορπισμένα γύρω από την πυρά σε μια ακτίνα περίπου 7-8 μ., σε μια στρώση που πρέπει να αντιστοιχούσε με το επιφανειακό στρώμα της αρχαιότητας. Τα ειδώλια, που είναι πολύ καλής ποιότητας, παρουσιάζουν κατασκευαστικές ιδιομορφίες. Τα περισσότερα είναι συμπαγή και μερικά μοιάζουν ελεύθερα πλασμένα. Απεικονίζουν άλογα σε έντονο καλπασμό, αιλουροειδή, ανθρώπινες μορφές σε κίνηση και άλλες καθιστές σε διάφορα μεγέθη και τύπους. Τουλάχιστον μερικά φαίνονται να προέρχονται από μια ευρύτερη σύνθεση. Χρονολογούνται τόσο από το στυλ όσο και από το συσχετισμό τους με το νόμισμα στον 3ο αι. π.Χ.

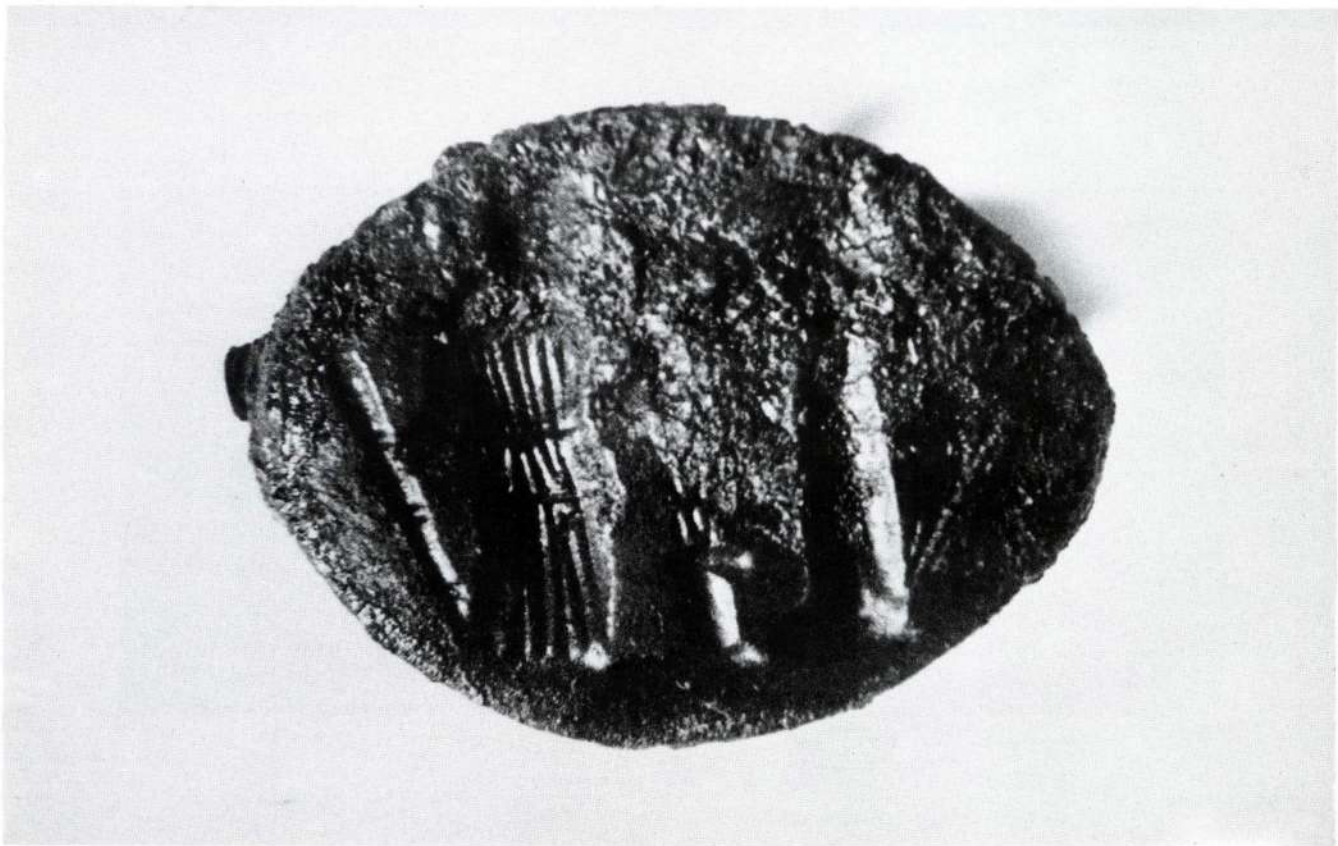
Η πυρά αυτή μοιάζει να έχει άμεση σχέση με τον τάφο με τους ελεύθερους χίονες (εναγισμός;) και από τη στρωματογραφική της σχέση μαζί του φαίνεται να είναι σύγχρονή του, πάντως όχι μεταγενέστερη και έτσι μας δίνει ένα έναυσμα για τη χρονολόγηση του πολύ σημαντικού αλλά και προβληματικού αυτού μνημείου.

Έδεσσα,
Εφορεία Κλασικών Αρχαιοτήτων

Αγγελική Κοτταρίδου

1. Βεργίνα. Ληκύθια από ταφές του 4ου αι. π.Χ. 2. Χρυσά σκουλαρίκια από ταφή του 4ου αι. π.Χ.

3. Αγγεία εναγισμού του 2ου αι. π.Χ. 4. Χάλκινο δαχτυλίδι του 2ου αι. π.Χ.